

Simon Attila:

Bezáródás és kinyílás: az ókortudomány egysége és sokfélesége

Bizonyára nem szorul részletesebb magyarázatra, hogy amikor az Ókortudományi Társaság Elnöksége fölkért, hogy előadással vegyek részt a magyar ókortudomány jelenéről és jövőjéről tartandó vitafórumon, s e megtisztelő fölkérés során finoman utalt az utolsó megbeszélendő pontnak, napjaink s a közelmúlt ókortudománya és tudományunk története kapcsolatának fontosságára, elsőként miért a hippokratési gyűjteményben fönmaradt, jól ismert velősmondás jutott az eszembe: „az élet rövid, a szakma hatalmas, a pillanat gyors, a vállalkozás kockázatos, az ítélet nehéz.” (*Aph. I.1.*)

Azt hiszem, nagyon kevesen vannak közülünk – s én aligha tartozom közéjük –, akik ennek a feladatnak méltóképpen eleget tudnának tenni. Hiszen ez olyan áttekintőképességet és műveltséget igényelne, mely egyaránt számot tudna vetni az ókori Kelet és a klasszikus antikvitás kutatásának eredményeivel, a szöveges és a tárgyi emlékekre összpontosító tudományszakok munkájával, mondjuk az asszír hadviselés jellegzetességeinek történeti alakulásától a későantik Aristotelés-kommentárok szemléleti sajátosságaiig. Ez természetesen meghaladja erőimet, erre nem is vállalkozom. Hozzászólásomban mindössze néhány olyan, ötletnél talán több, kiforrott tézisével feltétlenül kevesebb – mondjuk, *javaslat* megfogalmazását kísérem meg, amely tagadhatatlanul a klasszikus antikvitás irodalmi és filozófiai örökségének kutatási történetéből és jelen- vagy közelmúltbéli tapasztalataiból indul ki, de talán – a szükséges és megfelelő átalakításokkal – más szakok képviselőinek sem lesz teljesen haszontalan. Éppen ezért általánosabb, elvi-módszertani jellegű megfontolásokat ajánlok majd megvitatásra.

*

Először azonban a következő kiindulópont elfogadását kérem: úgy gondolom, hogy az ókortudós tevékenységét nem csupán tudományos, s még csak nem is tágabban értett szellemi beállítódása, hanem intézményes-társadalmi környezete is meghatározza. Vagyis a tudományos munkát meghatározó institutionális közegnek, a kutatás és az oktatás intézményeinek helyzete s ezek összefüggése a társadalmi és politikai folyamatokkal. Hadd kezdjem tehát az ókortudomány intézményes és társadalmi összefüggéseinek és környezetének nagyon vázlatos bemutatásával – ahogyan ezt én ma látom.

Ez az intézményes és társadalmi helyzet kétarcú, s ennek magyarázata egyebek mellett az lehet, hogy éppen napjainkban jelentős változáson megy keresztül. Ha derűlátóan akarok fogalmazni, akkor azt mondhatom, hogy e folyamat kimenetele még nem dőlt el, s van lehetőség annak alakítására, ha borúlátóan (vagy talán csak realistán), akkor viszont azt, hogy következményei drámaiak, ha nem végzetesek lesznek. Egyfelől ugyanis világosan érzékelhető a szakmának és általában az antik örökségnek a pozícióvesztése. Ennek talán leglátványosabb jele szakunknak a középiskolai, de ezzel összefüggésben immár az egyetemi oktatásban is bekövetkező, rohamos háttérbe szorulása. Ennek egyik oka kétségtelenül az elmúlt évek és a jelen oktatáspolitikájának a humán- és társadalomtudományokat kedvezőtlenül érintő döntéssorozata, s az ennek háttérében érzékelhető tudomány-, oktatás- és kultúrpolitikai ideológia.

Mindazonáltal rövidlátó és felületes helyzetértékelés lenne a magyarázatot csupán a kormányzati cselekvésben megtalálni. Ami azt illeti, a jelenlegi oktatás- és tudománypolitika bizonyos mértékig összhangban van – s részben legitimációját is ebből az összhangból nyeri –, szakterületünknek és általában a humántudományoknak az általánosabb, társadalmi méretű legitimáció- és pozícióvesztésével. Az említett kedvezőtlen folyamatok nem is ma kezdődtek – bőven lehetne sorolni értelmiség- és (különösen humán)tudományellenes intézkedéseket, megnyilatkozásokat és a felsőoktatás radikális, piaci alapú átalakítását célzó ún. „reformjavaslatokat” az elmúlt másfél-két évtizedből, különböző politikai irányhoz tartozó kormányoktól és egyéb közszereplőktől is –, s nem is egy a mindenkori kormányzati központból minden ízében vezérelt alakulás képét mutatják. Az ugyanis, hogy a magyar társadalom túlnyomó részének a közvetlenül hasznosítható javak és az anyagi értékek sokkal fontosabbak, mint általában a nyugat-európai társadalmak polgárainak, a szellem és a művelődés pedig nagyrészt haszontalanságnak, de legalábbis fölös luxusnak számít (egyébként a könnyen fölhorgadó, a rendszerváltoztatás előtti évtizedekben gondosan karbantartott értelmiségellenesség is részben innen nyeri magyarázatát), az értékszociológiai vizsgálatok által évtizedek óta folyamatosan kimutatott tény.¹ Egy hosszú távon gondolkodó,

¹ Példaként egy több mint egy évtizeddel korábbi elemzésre hivatkozom: Tibori Tímea, „Kulturális magatartás- és értékváltozások”, *Educatio* 2001/3, 517–529. Az a benyomásom, hogy a helyzet azóta csak rosszabb lett. Friss hivatkozásként pedig azokra a hozzászólásokra utalok (természetesen a statisztikai értelemben vett „reprezentativitás” igénye nélkül, mindazonáltal mint jellemző tünetekre), melyek a magyar társadalom egy részét ez év január elején néhány napig erős felindulásban tartó hírt övezték, mely szerint a nyolcosztályos gimnáziumokban újra kötelezővé tennék a latint. (Csupán a szakpolitikai kérdésekre szakosodott helyet megadva: http://eduline.hu/nyelvtanulas/2013/1/7/Kotelezo_lesz_a_latin_a_nyolcosztalyos_gimn_RUUUAJ; a hozzászólások olvasását persze még itt is csak azoknak javaslom, akik már kellőképpen előrehaladtak a *constantia animi* kifejlesztésében.) A kormányzat válasza: http://index.hu/belfold/2013/01/09/kell-e_tanulni_latinul/. A cikkekben hivatkozott „Fehér könyv” elnevezésű minisztériumi anyag a nyelvoctatásról elérhető itt:

bölcs, és egyébként a konzervativizmussal is jobban összhangban lévő kormányzás persze akár a közvetlen politikai haszonszerzés, az ingatag „népszerűség” napi kívánalmainak *ellenében* is elkötelezetten óvna ezeket a nemzeti azonosságtudatot és a demokratikus társadalmi kohéziót – sőt egyébként a korszerű gazdaságban a szellemi újításon és alkalmazkodóképességen alapuló termelékenységet és hatékonyságot is – pótolhatatlan erővel fenntartó és újraalkotó tudásterületeket,² ahelyett, hogy nyilatkozataival tovább rontson a humán- és társadalomtudományok társadalmi megbecsültségén, s hogy intézkedéseivel elsorvadásukat idézze elő.

Ebben az összefüggésben különösen is fájdalmas, hogy a tudományszervezésben és -finanszírozásban – megintcsak: régóta, de egyre erőteljesebben – érvényesülő intézmény- és pályázati politika is tendenciaszerűen szorítja háttérbe a humántudományokat a kutatásra fordítható anyagi erőforrások elosztása során. S láthatólag ez a tendencia sem a véletlen kiszámíthatatlan játékának eredménye. Az MTA honlapján a 2012. évi Tudomány Ünnepe³ szélesebb körben népszerűsíteni kívánó anyagban a tudománymarketing hívószavaként a „felfedező tudomány” szerkezet tűnik föl.³ Márpedig a „felfedezés” metaforája – akarva-akaratlanul – egy olyan, a természettudományokból átvett logikát és elvárásrendszert kényszerít a kultúra *megértő* diszciplínáira, amely ezektől (s persze a társadalomtudományok egy részétől is) jórészt idegen, s melynek ezek következképpen csak igen kevéssé tudhatnak eleget tenni. Csupán néhány sajátos részterületen (nálunk mondjuk a források feltárásában), s ott is csak a kutatás legelső, bár épp ezért egyben alapvető fázisában. A forrásfeltárásnak ebben a szakaszában alkalmazott műveletek pedig önmagukban véve semmiképpen sem testesíthetik meg e tudományok célját vagy értelmét (annak ellenére sem, hogy e cél elérésének nélkülözhetetlen eszközei). Legalábbis ha úgy gondolunk a humán diszciplínákra, mint amelyek elsődlegesen nem a pozitivista értelemben vett új, még nem ismert „tárgyi adottságok” vagy „tények” „felfedezésében” érdekeltek, hanem *az ember történeti-kulturális világának szakadatlan (újra)értelmezésében*. S ezt nemcsak a 20. századi hermeneutika, hanem részben már a 19. századi neokantiánus tudományelmélet is így tudta. Windelband és Rickert ugyanis különbséget tett nomotetikus és idiografikus (természet- és kultúra-)tudományok között, amely különbségtétel különböző alakokban él tovább, voltaképpen

<http://www.kormany.hu/download/d/51/c0000/idegennyelvoktat%C3%A1s%20feh%C3%A9r%20k%C3%B6nyv.pdf>

² Ehhez lásd, különös tekintettel a latinus műveltség szerepére, Horkay Hörcher Ferenc szép tanulmányát: „Humántudományok, kortárs művészet és konzervatív kormányzás”, *Kommentár* 2011/3, 3–13.

³ http://mta.hu/magyar_tudomany_unnepe_2012/?node_id=26204 (2013. január 11-i állapot.)

egészen a mai napig.⁴ De ha már mindenképpen egyetlen közös fogalmi ernyő alá akarjuk vonni a különböző tudománytípusokat, akkor a „felfedezés” metaforájának középpontba állítása helyett akár a „kutatás” trópusának kiemelése is szerencsésebb lenne. Mondjuk abban az értelemben, ahogyan Aristotelés használja a *zétésis*, *zétéin* szavakat, vagyis oly módon, hogy az magában foglalja a természet és az emberi cselekvés világát is. (Apo. II. 1., EN III. 5.) „Kutatásnak” és „megértésnek” az összekapcsolása még Droysen számára is eleven volt, amikor történeti módszerének lényegét a *kutató megértés* (*forschendes Verstehen*), vagyis az *interpretáció* formulájában foglalta össze, s az maradt (bizonyos megszorításokkal) mind a mai napig.⁵

Ha pedig szélesebbre nyitjuk látószögünket, akkor azt tapasztaljuk, hogy azok az elemek, melyek a felsőoktatás- és tudománypolitikát, valamint a bölcsészetet övező közhangulatot ma Magyarországon meghatározzák, bizony a miénknél kedvezőbb helyzetű országokban is megjelentek, megjelennek.⁶ Az Oxfordi Egyetem Kongregációja 2011. június 7-i ülésén 283 igen és 5 nem szavazattal a következő határozatot fogadta el: „A Kongregáció utasítja az [Egyetemi] Tanácsot, hogy jelezze a kormánynak: az Oxfordi Egyetem megvonja bizalmát a felsőoktatási miniszter politikájától.” E határozat háttérében az áll, hogy az oxfordi professzorok nem értenek egyet a brit kormányzat felsőoktatási politikájának meghatározó elemeivel: a piaci szemlélet eluralkodásával, „a versenyképesség fetisizálásával, [...] ezzel összhangban a mérnöki és természettudományok előtérbe helyezésével, ami többek között a bölcsészettudományok és a művészetek háttérbe szorulását jelenti” (milyen ismerősen csengő szavak). Ezzel egyidejűleg pedig kiállnak a felsőoktatási rendszert a második világháború óta meghatározó három alapelv mellett, melyek értelmében „a felsőoktatás az adófizetők pénzén

⁴ Ahogyan ezzel már az ókortudós Hornyánszky Gyula vagy Förster Aurél is tisztában volt: H. Gy., „Görög társadalomrajz” = Szilágyi János György (szerk.), *Magyar ókortudomány a XX. században*, Osiris, Budapest, 2008, 25., F. A., „A filológia fogalma”, *I. m.*, 283.

⁵ Lásd: Johann Gustav Droysen, „Historika” = *Ész – Élet – Egzisztencia IV.*, Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány, Szeged, 1994, 69. Majd száz évvel későbből: „A »kutatásnak« ez a fogalma, mely minden bizonnyal az ismeretlen területekre behatoló tudós utazó (vö. »kutatóút«) fogalmából ered, a természet és a történeti világ megismerését egyaránt átfogja. Minél inkább elhalványul a világismeret teológiai és filozófiai háttére, a tudományt annál inkább az ismeretlenbe való behatolásként értelmezik, s ezért kutatásnak nevezik.” Hans-Georg Gadamer, *Igazság és módszer*, Gondolat, Budapest, 1984, 160–161.

⁶ Leszámítva talán azt az amúgy nem lényegtelen különbséget, hogy nálunk gyáriparosok és más nagyvállalkozók is időről időre leküzdhetetlen kényszert éreznek arra, hogy előadjanak néhány döbbenetes és rendkívül kártékony, ráadásul veszedelmesen koncepciózus otrombaságot a művészetek vagy némely bölcsész szakok fölöslegességéről, vagy általában a felsőoktatás – mint mondani szokták – „reformjáról”, ami az ő nyelvükön egyszerűen a további forráskivonást jelenti. Lásd erről Szentpéteri Márton, „»Non damus fidem«”, *BUKSZ* 2011 nyár, 198, a világhálón elérhető források megjelölésével, melyeket itt érdemes kiegészíteni még egyel, ahol a mi körünkhez tartozó egyiptológia sem minősül nemzetgazdasági szempontból kifizetődőnek és így az állam által támogatandónak: <http://www.origo.hu/itthon/20110928-demjan-fizetne-a-dramatorteneszek-kulfoldi-tanittatasat.html>. Hasonló vélemény kormányzati szereplőtől is megjelent már az elmúlt évtizedben a nyilvánosság előtt: <http://mkdsz1.freeweb.hu/n52/koka.htm>

fenntartott közjó; az egyetemeken folyó tudományos munka független a mindenkori politikai és gazdasági törekvésektől; és az egyetemi tanuláshoz és tanításhoz való hozzáférés kizárólag szellemi képességek alapján biztosítandó.”⁷ A piaci fundamentalizmusnak, a felsőoktatás kizárólag gazdasági, munkaerőpiaci szempontok alá rendelésének, a „megszorítások” társadalmi költségekkel nem számoló politikájának fenyegetését érzékelve az elmúlt időben világszerte számos gondolkodó emelte föl a szavát, politikai oldaltól függetlenül, az egyetem (középkori gyökerekre visszanyúló) humboldti eszméjéhez való ragaszkodás, a felsőoktatásnak a demokratikus társadalomban nélkülözhetetlen szerepe, a „feltétel nélküli egyetem” gondolata, a humántudományok helyettesíthetlenségének hangsúlyozása és méltóságának megőrzése mellett.⁸ Az itt leírt, a humántudományok egészét fenyegető tendenciák szakterületünkön még vészjóslóbban érvényesülnek, ráadásul ezek a világszerte zajló folyamatok nálunk – a kiinduló helyzet lényegesen rosszabb lévén – sokkal gyorsabban, és attól tartok, súlyosabb következményekkel mennek végbe.

A vészharangok hosszadalmas kongatása után most néhány szót az ókortudomány helyzetének másik, szebbik arcáról. Hiszen, miközben egyfelől bajaink tagadhatatlanul számosak, másfelől viszont tudományunkban fontos és nemzetközi mércével mérve is színvonalas kutatások zajlanak, tehetséges és szorgalmas szerzők és elszánt kiadók számos könyvet, sőt tematikus könyvsorozatot jelentetnek meg, antik auktorok teljes életművének új magyar nyelvű kiadása zajlik, új fórumok jelennek meg (részben az új közvetítő közegek adta lehetőségeket is kihasználva), s ókori anyagból rendezett kiállítások hívják fel a figyelmet a múzeumi reprezentáció korszerű lehetőségeire.

A teljes ókortudomány szempontjából is látványos az elmúlt két évtized fejlődése a patrisztikus és a filozófiatörténeti kutatások terén: e két szakterületen sorra jelennek meg klasszikus szerzők és fontos szakirodalmi munkák fordításai, magyar szerzők monográfiái, és jónéhányan vannak már olyanok is, akik a nemzetközi kutatásban sem csak elvétve vesznek részt, hanem rendszeres szerzői a legrangosabb folyóiratoknak, standard kézikönyveknek, vagy az egy-egy szakterületen zajló kutatás legújabb eredményeiről számot adó tanulmányköteteknek.

⁷ Szentpéteri, *I. m.*, az idézetek: 198., 196.

⁸ Csak néhány hevenyészett példa: Martha C. Nussbaum, *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*, Princeton University Press, Princeton, 2010; Jacques Derrida, *L'université sans condition*, Galilée, Párizs, 2001. (E munka rövidebb, előadás-változata magyarul is olvasható: „A szakma jövője, avagy a feltétel nélküli egyetem [amely a »Humanities«-nek hála, holnap helyt kaphatna]” = Orbán Jolán [szerk.], *Jacques Derrida szakmai hitvallása*, Iskolakultúra, Veszprém, 2009, 12–36.); Roger Scruton, *A konzervativizmus jelentése*, Novissima, Budapest, 2002, 181–193; uő, „Agyelszívás”, <http://gepnarancs.hu/2012/04/roger-scruton-agyelszivas/> (2013. január 11-i állapot.)

Arra pedig a legkülönbözőbb területekről lehetne példákat mondani, hogy fiatal kutatók neves külföldi egyetemeken szereznek tudományos fokozatot, s olyanok is akadnak, akiknek első nagyobb munkája a világ valamely vezető kiadójánál jelenhetett meg.

Érdeemes külön is megemlíteni azt a szemléleti átalakulást, melynek már kézzelfogható, sőt intézményesült vagy az intézményesülés felé tartó eredményei is vannak, részben a filozófiatörténetben is, de főként az irodalomtörténeti kutatás és oktatás területén. A fiatalabb nemzedékek látásmódját ebben a szakágban immár nem kizárólag az ókortudomány, hanem a kortárs irodalomtudomány és filozófia különböző irányzatai is meghatározzák, munkáikban magától értődőn és ugyanakkor tudatosan ötvözik a régít az újjal. Ezzel pedig összhangban vannak a nemzetközi kutatás legjavával, melynek törekvése, ahogyan ezt Jürgen Paul Schwindt megfogalmazta, „a történeti-kritikai filológia kipróbált hagyományainak összekapcsolása a modern elméletalkotás mintáival.”⁹

E törekvések jelentős részben az *Ókor* című folyóirathoz kapcsolódnak, melynek létezése önmagában is az egyik legbiztatóbb jele tudományunk megújulási- és életképességének. Szakkörökön túlterjedő népszerűsége pedig egy kevésbé borúlátó elme számára talán annak cáfolatát is adhatná, amit a fentiekben a társadalmi érdeklődés hiányán s ezzel összefüggésben tudományunk tekintély- és legitimációvesztésén borongva megfogalmaztam.

A külső feltételek romlása közepette tehát a szakmai élet pezseg, s jelentős teljesítmények születnek. És bizonyára születni is fognak, ha ezeknek a fiataloknak – s innen Ritoók Zsigmond szavait idézem – „erre lehetőséget adnak. Szörnyű pazarlás volna, ha olyanok, akiknek képzésébe sok anyagi és szellemi energiát fektettünk, mikor a vetés már gyümölcsöt hozna, elvesznének a tudomány számára, mert valamiből meg kell élni, családot kell alapítani, vagy – jobbik esetben – elvesznének a magyar tudomány számára, s a gyümölcsöt mások szednék le. Ez nem lenne jó.”¹⁰ Valóban: ez nem lenne jó.

Ez tehát tudományunk intézményes és társadalmi helyzetének néhány jellemzője – még egyszer: ahogyan én látom őket.

*

⁹ Jürgen Paul Schwindt (szerk.), *Klassische Philologie* inter disciplinas, Universitätsverlag Winter, Heidelberg, 2002, VII.

¹⁰ Ritoók Zsigmond, „Ókortudomány”, *Magyar Tudomány* 2006/7, 799.

Most pedig rátérek annak kifejtésére, hogyan látom a közelmúlt és a jelen (s bizonyos vonatkozásokban a jövő) ókortudományát az utolsó száz év magyar ókortudományának folyamataiban. Célszerű lesz, ha okfejtésem második részének főbb állításait előrebecsátom.

Az ókortudomány alakulástörténete megragadható bezáródás és kinyílás sajátos dinamikájaként. Az egész ókor „egységben látásának” igényét képviselő ókortudomány a 19-20. század fordulóján és a 20. század első évtizedeiben – mindenekelőtt Eduard Meyer és Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff roppant munkáiban – érte el tetőpontját. Magyarországon ebben az összefüggésben a 20. század középső harmadát, főképpen Alföldi András és Kerényi Károly munkásságát kell megemlíteni. Az elmúlt évtizedekben (több mint fél évszázadban) azonban tudományunkra az egyre növekvő mértékű szakosodás lett világszerte jellemző. A kérdés az, hogyan viszonyulhatunk ehhez a folyamathoz, milyen választ adhatunk rá. Javaslatom az, hogy – más tudományokhoz hasonlóan – az ókortudományak is meg kell őriznie szervezeti-intézményes, illetve – legátfogóbb meghatározásának értelmében vett – tárgyi egységét, bizonyos szűkebb szakterületeken és kutatási irányzatokban pedig a különböző ókori kultúrák és a különböző típusú források egységes vizsgálatának követelményét is, ezzel együtt azonban egyszersmind nyitottabbá is kell válnia. Két irányban: a bennünket körülvevő világ eleven tapasztalata és a társtudományok eredményei és módszerei iránt. Tudományunk 20. századi története számos példát kínál bezáródás és kinyílás így felfogott együttesének termékeny voltára. A következőkben ezekhez a példákhoz fordulok iránymutatásért.

Az ókortudomány történetét kinyílás és bezáródás sajátos dinamikájának történeteként is elbeszélhetjük. Az újhumanizmus a klasszikus ókor művelődésének egészét tekintette tárgyának, irodalmat, vallást, képzőművészetet, történelmet egységben próbált megragadni – vizsgálódását a görög-római ókorra korlátozva. Karl Lachmann a tágabb kultúrtörténeti összefüggésekből kiszakított szövegkritikára összpontosított, Eduard Meyer viszont már az egész ókor történetét egységes folyamatként tárgyalta, a klasszikus ókor vizsgálatát megnyitotta az ókori Kelet történelmének kutatása felé. Az ókortudomány egységét Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff tudománya tárgyának: az ókori életnek, az ókori kultúrának mint teljes körű *egésznek* az egységes volta felől látta meghatározottnak,¹¹ ugyanakkor a kutatónak és a kutatás tárgyának szigorú elválasztásával „be is zárta” tudományát. A Wilamowitzot követő nemzedék tagjai, miközben a *princeps philologorum* iskolájába jártak, a

¹¹ „Weil das Leben, um dessen Verständnis wir ringen, eine Einheit ist, ist unsere Wissenschaft eine Einheit.” Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, „Geschichte der Philologie” = Alfred Gercke – Eduard Norden (szerk.), *Einleitung in die Altertumswissenschaft I. 1.*, Teubner, Lipcse, 1.

pad alatt Nietzsche-t olvasták: a 20. század húszas-harmincas éveiben tudományukat nyitottá tették a nagy sorskérdések felé, az egzisztenciális érintettség vállalásával olvasták újra Platón vagy éppen Sophoklész műveit.¹²

Nálunk ez az átfogó szemlélet a legmagasabb színvonalon a két világháború között jelent meg, mindenekelőtt Alföldi András és Kerényi Károly munkáiban. Alföldi provincia-kutatásait a tárgyi és az írásos források együttes vizsgálatára alapozta, s az így nyert, finom és éles iudiciummal értékelt adatokat azután – politikai, társadalmi, vallási vonatkozásaik szempontgazdag föltárásával – az egész Római Birodalom folyamatainak összefüggésébe illesztette. Ókori anyagát eleven ábrázolásmódja, józan ítélete és életismerete tette elevenné. Kerényi Károly, *Ókortudomány* című esszéjének tanúsága szerint, az ókortudomány egységét mindenekelőtt az „érzéki hagyomány” egységeként fogta föl, először a görög-római világra korlátozva, később azonban egyetemessé tágítva ezt az egységet.¹³

Mi a helyzet ma az ókortudománynak ezzel az egységével, amely különböző típusú források és a vizsgált kultúrák egységeként értett, tehát már eleve legalábbis kétértelmű egység?

Komoróczy Géza nemrégiben így fogalmazott: „Ma az ókortudomány szó már inkább csak gyűjtőnévként él tovább”, s ezt nemcsak a különböző ókori kultúrák kutatóinak elkülönülésére értette, hanem arra a „hasadásra” is, „amely a régészeti kutatást, a tárgyi emlékegy vizsgálatát a nyelvi természetű forrásanyag, az írott szövegek vizsgálatától elválasztja.”¹⁴ Az egység igénye ma leginkább az ókortörténészek munkáiban él tovább (bár többnyire ott is korlátozottan, elsősorban a különböző típusú források használatára szűkítve), de például a kortárs kultúratudomány felé tájékozódó irodalomkutatók sem mondhatnak le róla. Sokkal jellemzőbb azonban az – s úgy vélem, ez nem is lehet másként –, hogy az *ókori kultúrák valamelyikének valamely részével* (általában *igen kis részével*) foglalkozó *ókortudósok* ennek a követelménynek nem tudnak eleget tenni.

Ennek, azt hiszem, két alapvető oka van. Az egyik az, hogy a tudományipar ma beláthatatlan mennyiségű szakirodalmat termel, s bármily kicsiny részkérdés finom

¹² A fenti összefoglaláshoz lásd: Ritoók Zsigmond, „Az ókortudomány fogalmának változásai” = Havas László – Tegye Imre (szerk.), *Bevezetés az ókortudományba I.*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1996, 20–28; uő, „A klasszika-filológia a 19. századi Magyarországon” = uő, *Vágy, költészet, megismerés. Válogatott tanulmányok*, Osiris, Budapest, 2009, 10–11; Szilágyi János György, „Mi, filológusok” = uő, *Szirénzene. Ókortudományi tanulmányok*, Osiris, Budapest, 2005, 489–518.

¹³ Kerényi Károly, „Ókortudomány” = uő, *Halhatatlanság és Apollónvallás*, Magvető, Budapest, 1984, 150–161; Thomas Mannhoz írott levél 1938. 12. 24-én = Kerényi Károly – Thomas Mann, *Beszélgetések levélben*, Gondolat, Budapest, 1989, 97; Ritoók, *I. m.*, 29–30; Kerényi egyetemes mítosztudományáról: Szilágyi János György, „Kerényi Károly emlékezete” = uő, *Paradigmák. Tanulmányok antik irodalomról és mitológiáról*, Magvető, Budapest, 1982, 263–267.

¹⁴ „Az ókori Kelet”, *Ókor* 5 (2006/3–4), 4.

árnyalatainak tisztázását tűzi ki valaki célul, a vonatkozó források alapos ismeretén túl roppant terjedelmű másodlagos irodalmon kell magát keresztülrágnia. A másik ok pedig az, hogy a különböző típusú források kezelésében, az értelmezésük során egyre inkább előtérbe kerül a módszertani tudatosság, szakszerűség igénye, s az ennek való megfelelés is jelentős energiákat köt le. Egyébként pedig a Komoróczy által említett szakosodás voltaképpen még erőteljesebb. Gondoljuk meg: ugyan mennyit fog föl mondjuk a korai római irodalom nyelvi sajátosságainak a nyelvészeti statisztika módszereivel dolgozó kutatója például a neoplatonikus Iamblichos komplikált rendszerének valamely érvét az analitikus filozófia módszerével vizsgáló „kollégája” munkájából (és persze fordítva)? Sejthetően nem sokat. S vajon elvárható-e reálsan, hogy a nem soknál többet értsen belőle? (Szakmunkákról, nem ismeretterjesztésről beszélek.) Ez a helyzet nemcsak az ókortudományt jellemzi manapság, hanem általános jelenség a tudományokban. Ha különböző területekkel foglalkoznak, akkor két, a saját szakterületére magát évtizedek alatt „bedolgozó” fizikus, vagy ugyanígy két nyelvész sem fog egymás munkáiból túl sokat megérteni. Ezzel a helyzettel józanul szembe kell néznünk.

Ha azonban tudományunk meghatározását – Ritoók Zsigmondot idézve – úgy adjuk meg, hogy az „ókortudomány az ókori kelet és a görög-római kor életével, történetével és művelődésével, ill. e művelődés továbbélésének egyes kérdéseivel foglalkozó tudományágak összessége”¹⁵, akkor másfelől az is igaz lesz, hogy az ókortudományról mint – szorosabban vett tárgyukat és módszereiket tekintve – különböző résztudományok egységéről nem mondhatunk le. (Ahogyan a maguk részéről az említett egyéb, ugyancsak résztudományok egységeként fölépülő diszciplínák sem teszik ezt.) Az így értett egység fönntartását nemcsak tudományunk hagyománya írja elő nekünk, hanem tudománypolitikai indokok is emellett szólnak, legalábbis ha az intézményes „kiterjedését” tekintve nagyobb, s így talán erősebb tudománynak nagyobb érdekérvényesítő képességet is tulajdoníthatunk. Az „előír” szót az előző mondatban, tudományunk hagyományaira utalva, nem a hagyományörzés erkölcsi kötelességének értelmében használtam (bár ezt nemes és méltó feladatnak tartom – most is éppen ezt teszem), hanem arra gondolva, ahogyan a bennünket hordozó hagyomány – akár tudunk erről, akár nem – meghatározza, de legalábbis erősen befolyásolja gondolkodásunk pályáit. Bizonyos területeken pedig, ahogyan ezt már mondtam, az ókortudomány egységének igényét a kutatás napi gyakorlatának közegében is fenn lehet, sőt fenn is kell tartani, nem a hagyomány vagy a hatékonyabb intézményes érdekérvényesítés követelményének, hanem a

¹⁵ Ritoók, „Az ókortudomány fogalmának változásai”, 7.

kutatás belső logikájának téve ezzel eleget. Utolsó érvként pedig azt említem, hogy azok a kísérletek és eredmények, melyek a hagyományos, szövegközpontú klasszika-filológiát „ókortudománnyá” tágították ki, manapság egy olyan, „kultúratudományosnak” nevezett elképzelés jegyében találkoznak a fiatalabb nemzedékek törekvéseivel, amely egyebek mellett épp az egyes tudományzakok merev diszciplináris elkülönültségének feloldását tűzte ki célul. Hiszen a tudományágak erősödő szakosodásával egyidejűleg, részben annak ellenhatásaként, a tudományközi vizsgálódás igénye és gyakorlata is régóta jelen van már a bölcsészet világában.

Miközben tehát tudományunk egységét tárgyának idő- és térbeli lehatárolása adja meg és zárja le, aközben az ókortudomány módszertani értelemben nyitott. Éppen ez teremti meg a lehetőségét és érvényességét annak a már Friedrich Nietzsche által hangoztatott követelménynek, mely szerint az ókortudósnak (Nietzsche még filológust mondott) „*három dolgot kell megértenie: az ókort, a jelent és önmagát*”, s hogy „csak a jelen ismerete adhat ösztönzést a klasszikus ókorhoz”.¹⁶ Nietzschének ezt az intését két vonatkozásban tartom megfontolandónak. Egyrészt abból a szempontból, hogy az óorkutatásnak nyitottnak kell maradnia (vagy nyitottabbá kellene válnia) a maga korának embereit feszítő problémák, a maga korában tapasztalható társadalmi, gazdasági, művészeti, technikai, kommunikációs stb. jelenségek és fejlemények iránt. Másrészt pedig abban a vonatkozásban, hogy az óorkutatásnak nyitottnak kell maradnia (vagy nyitottabbá kellene válnia) azokra a módszerekre és kérdésfeltevésekre, melyek az ő mindenkori jelenének társtudományaiban fölmerülnek. E két javaslat megfogalmazásakor természetesen azt is szem előtt tartom, amit előadásom első részében tudományunk helyzetéről, a társadalmi legitimitáció egyre veszesebb megcsappanásáról mondtam, s azt is, hogy tudományunknak a humántudományok egészében kell megtalálnia (újra és újra) a helyét.

Lássunk először néhány példát ókortudományunk történetéből az elsőként említett irányra.

Hornyánszky Gyula *Görög társadalomrajz* című vázlatában „a klasszika-filológia és a mai élet” közötti szoros kapcsolat fontosságát hangsúlyozza, s azt, hogy az ókor kutatása igyekezzék kapcsolatot találni „a modern életet és embert kiváltképpen mozgató és érdeklő

¹⁶ Friedrich Nietzsche, „Gondolatok és vázlatok a *Mi, filológusok* című korszerűtlen értekezéshez” = uő, *Ifjúkori görög tárgyú írások*, Európa, Budapest, 1988, 183 és 156. (Kiemelés az eredetiben.) Az, hogy a filológusnak „önmagát” is meg kell értenie, Nietzschénél nem valamiféle pszichologizálást jelent, hanem azt az elvárást, hogy a tudós elfogulatlanul nézzen szembe szerepének és helyzetének sajátosságaival és követelményeivel („[a filológusok] illúzióba ringatták magukat elhivatottságukat és önmagukat illetően”, uo.).

kérdésekkel, eszmékkel.”¹⁷ A nyilvánosság működésének, a közösségi akaratképzés kommunikációs és tömeglélektani sajátosságainak történeti vizsgálatára irányuló javaslata ma is rendkívül aktuális lehet, legalábbis ha szem előtt tartjuk azt a figyelmeztetését is, amely ugyanolyan fontos, mint a tudomány határainak felnyitására irányuló törekvése: „Minderről – a görög élet vonatkozásában – általánosságban is lehet megállapításokat tenni, de csakis az akkori viszonyok legkonkrétabb ismeretével, illetőleg azoknak pontosabb, életteljesebb felderítése végett. Mi a görög életet akarjuk tömegpszichológiai tudásunkkal megérteni, tömeglélektani példatárnak a görög történetet nem adjuk oda.”¹⁸ Az ókortudós az ókor valamely jelenségét akarja megérteni annak egyedi voltában, nem pedig merő (és szükségképpen felületes) analógiákat mutatni föl kutatása eredményeként. „Keressünk minél közvetlenebb érintkezést jelen környezetünkkel; foglalkozzunk bajaival, égető problémáival, megoldási kísérleteivel; tapasztaljuk ki mentől közelebből a szövevényes szerkezetű modern társadalmat, hogy azután annál hívebben és jelen kultúránkra annál nagyobb haszonnal képzeljük vissza és rajzoljuk meg: az egyszerűbbet, az elmúltat.”¹⁹ A kulturális és társadalmi tapasztalatoknak bizonyos fokú hasonlósága megfigyelhető a mai globalizálódó világ és a hellenizált-romanizált mediterraneum világa között. A két jelenségcsoport közötti különbségekre is ügyelő kutatás bizonyára sok érdekeset és hasznosat föltárhatna e szempont figyelembe vételével. Az ókori kulturális és etnikai identitások sajátosságainak a mai globalizáció folyamatainak szempontjából elvégzendő vizsgálatára korábban már Szilágyi János György is felhívta a figyelmet.²⁰

Balogh Józsefnek az ókori hangos olvasás és írás kérdéséről folytatott, a vonatkozó ókortudományos és kommunikációtörténeti munkákban máig gyakran hivatkozott kutatásait főként az *élő, hangzó szó* elvesztésétől vagy végzetes háttérbe szorulásától való félelem ösztönözte. A tele- és tömegkommunikáció korabeli jelenségeinek számbavétele (Balogh itt az író-, diktáló- és beszélőgépet említi, valamint a távíró és a távbeszélőt, végül pedig a „mozgófényképet”) arra a meggyőződésre vitte, hogy az emberi szó egyre növekvő közvetítettségében, mechanizálódásában, abban, hogy technikai eszközök függvényévé s maga is merő technikai eszközzé vált, a humanitás örök értékeinek fenyegetettségét pillantsa meg: „Lehetetlen mindebben fel nem fedoznunk, mint hal el az emberi gondolat legnemesebb

¹⁷ Hornyánszky, *I. m.*, 232., 241.

¹⁸ *I. m.*, 239.

¹⁹ *I. m.*, 253.

²⁰ „Új perspektíva felé?”, *Ókor* 5 (2006/1), 4. „A cél – mint mindig – a jelen jobb megértése, és ebben, valamint az ebből adódó tanulságok útmutatással felérő megfogalmazásában az ókortudománynak mérhetetlenül nagy szerepe lehet, mert szinte egyedülállóan gazdag példatára fölött rendelkezik fiktív identitások, az elzárkózás és kirekesztés, a hamisan értelmezett vagy hamisított dokumentumok veszélyének és leleplezésük módjainak.”

közlőeszközének, a *szónak* mélyén mindaz, ami individuális, humanisztikus és művészi érték volt.”²¹

Az emberi közlekedés, a kommunikáció kulturális technikái és materiális-technológiai feltételei és eszközei iránti érdeklődés jelenik meg Marót Károly utolsó, már halála után napvilágot látott könyvében is. (Ilyen irányú érdeklődésének nyomait azonban megtaláljuk már 1948-ban megjelentetett Homéros-könyvecskéjében is: a közköltészet fogalma a szóbeliség formáihoz kapcsolódik, akkor is, ha írott szöveg válik „közköltészetté”.) Marót itt Homéros-kutatása mediológiai irányvételét, a szóbeliség és az írásbeliség viszonyainak a korábnál nagyobb súlyú figyelembevételét az irodalomtörténeti kutatásban így magyarázza: „a rádió, hangosfilm, televízió és hozzátehetjük: a rendezők »javításaival« csak eleven előadásban terjedő és az írók műveitől sokszor lényegesen eltérő darabszövegek, a musical comedy-k, az előadó estek és ehhez hasonlóknak újabban egyre növekvő favorizálása is, ugyanebbe az orális-auditív irányba viszik előbbre az irodalmi élet fejlődését, amely – úgy látszik – csakugyan útban van visszatörekedni eredeti eleme, a szóbeliség őstengere felé. Még ha ez a visszatörekvés ma nem is lehet éppen olyan kényszerű és közvetlen, mint természetesen eredetileg az írástalanság korszakában volt.”²²

E megnyilatkozásban nemcsak a korosodó klasszika-filológusnak – Marót e sorok papírra vetésekor már jóval túl volt hetvenedik életévén – a legújabb telekommunikációs eszközök és a kulturális performancia széles skálája iránti érdeklődése érdemel elismerő figyelmet, hanem az is, hogy a magyar óorkutató itt voltaképpen a később Walter J. Ongtól „második szóbeliségnek”²³ elkeresztelt jelenséget fedezi föl, ezt igyekszik leírni és lehetséges hatásait mérlegelni, s ennek során azt is meglátja, vagy legalábbis megsejti, hogy a szóbeliség újabb keletű formái nem az elsődleges szóbeliség egyszerű megismétlését jelentik, hiszen a közbejövő írásosság ezeket a formákat már eleve az írás logikájával határozza meg, s a második szóbeliség kulturális kontextusa is írásos vagy íráson alapuló termékekből áll.²⁴

A szóbeliség és az írásbeliség jellemző sajátosságainak és egymáshoz fűződő viszonyának vizsgálatával, valamint e viszony lehetséges következményeinek a homérosi eposzok alkotás- és befogadásmódjának szempontjából való mérlegelésével Marót egy olyan tudományos irányhoz kapcsolódott (közelebbről Milman Parry és Albert Lord munkáihoz),

²¹ Balogh József, „*Voces paginarum*”. *Adalékok a hangos olvasás és írás kérdéséhez*, Franklin Társulat, Budapest, 1921, 30. Balogh kutatásairól részletesebben beszélek itt: „Olvasás és vallomás. Balogh József Szent Ágoston-értelmezése” = S. A., *Dionysos színrevitele. A közvetítés kulturális technikái az antik irodalomban és filozófiában*, Ráció, Budapest, 2009, 224–242.

²² *Az epopeia helye a hősi epikában*, Akadémiai, Budapest, 1964, 28.

²³ Walter J. Ong, *Orality and Literacy*, Methuen, London, 1982, 136.

²⁴ Marót kutatásainak médiatudományos és irodalomelméleti összefüggéseiről részletesebben beszéltem itt: „Recepció és médium. Marót Károly irodalomszemléletéről” = *Dionysos színrevitele*, 243–275.

amely máig meghatározó a Homéros-kutatásban: az utóbbi két évtizedből mások mellett Pietro Puccit, John Miles Foley-t, Barry B. Powellt lehet itt példaként említeni. Az ókor „közvetítő közegeinek” történettudományos és tudománytörténeti vizsgálatára a Homéros-kutatás körében az elmúlt évtizedekben Magyarországon is láthattunk fontos példákat, melyek a szóbeliség és írásbeliség ókori történetének másutt már régóta intenzív kutatásához kapcsolódtak. Az utóbbi évtizedben pedig a hangos és a néma olvasásnak, a szóbeliségnek és az írásbeliségnek, az információhordozók anyagságának az irodalmi szövegek olvasását befolyásoló hatása is megjelent a kutatásban: Ong könyvének magyar fordítását klasszika-filológus készítette el, s a Kr. e. 1. és a Kr. u. 1. század római költészetének vizsgálatában is megjelentek ezek a szempontok.

Kerényi Károly *Ókortudomány* című esszéjében az antikvitas „érzéki hagyományához” fordulást szorgalmazta, vagyis annak tudatosítását, hogy az ókor kutatójának nem csupán az ókori kultúrák emlékeinek „szellemi tartalmát”, hanem e tartalom anyagi hordozóját is vizsgálnia kell, mert e kettő voltaképpen elválaszthatatlan egymástól.²⁵ Esszéjének háttérében korkritikai gondolatok álltak: a kor emberének „lényegességhiánya” követeli ki az „antik lényeg tudományaként” értett ókortudományt.²⁶ Míg az 1934-ben megjelent esszében Kerényi a „görög lényeggel való találkozástól” a „magyar lényegnek” „önmagára ismerését” várja,²⁷ a későbbiekben érdeklődése a mítosz egyetemes (archetipikus) formáinak megnyilvánulásai felé fordul, nem függetlenül attól a tapasztalattól, melyet a harmincas évek végének és a világháborúnak az egyetemes humánumot nemcsak eszmeileg fenyegető barbársága jelentett.²⁸ Kései nagy műveinek közvetlen ösztönzője volt a „mítosz” kisajátításának és eltorzításának, a fenyegetettségnek és a borzalomnak ez a soha nem feledett tapasztalata.

Most pedig néhány szót a nyitás másik, persze az előzőtől nem élesen elváló irányáról, vagyis arról, hogy az ókortudatásnak nyitottabbá kellene válnia a társtudományok módszereire és kérdésközpontjaira, annak érdekében, hogy tudományunk a *humaniora* egészében jobban megtalálja a helyét. Két érv szól emellett: az egyik – megintcsak – tudománypolitikai, a másik – megintcsak – tudomány módszertani. Egyfelől ugyanis, ha a bölcsészettudományok – saját érdekeik felismer(tet)ésén alapuló – „szolidaritásában” sem bízhatunk, akkor az ókortudományos tanszékek jó eséllyel lesznek az első, persze „fájó

²⁵ Erről részletesen írtam itt: „Az antikvitas érzéki hagyománya. Kerényi Károly és „a könyv problémája” = *Dionysos színrevitele*, 171–200.

²⁶ Kerényi, „Ókortudomány”, 156.

²⁷ *I. m.*, 160.

²⁸ Szilágyi, „Kerényi Károly emlékezete”, 264–265.

szívvel”, de a „körülmények nyomása alatt” mégiscsak elbúcsúztatott áldozataivá annak a folyamatnak, melynek eredményeképpen „a humán szakok gyakran válnak azoknak a tiszta vagy alkalmazott tudományokat művelő tanszékeknek a túszaivá, amelyek az akadémiai világhoz képest külső, jövedelmezőnek gondolt tőke beruházásait koncentrálják.”²⁹ Másfelől pedig az elméleti-módszertani nyitás szakmánk belső megújulásának is fontos ösztönzője lehet.

Ahogy ezt már Hornyánszky Gyula is látta, amikor úgy fogalmazott, hogy „éppenséggel nem hátrányos, még a történetírás művészi feladatait tekintve sem, hogyha ez az idegenben járó szempontkeresés és ismeretszerzés tudatos és nem csupán a környezet infiltrációja.”³⁰ Ezért javasolta a szociológia és a szociálpszichológia szempontjainak, módszereinek és eredményeinek tudatos, ám a vizsgálandó tárgy sajátosságait mindig elsődlegesen szem előtt tartó bevonását a görög társadalom történeti vizsgálatába. Józan tudósként azonban arra is fölhívta a figyelmet, amit mindannyiunknak jól az eszünkbe kell vésnünk, akik hasonló utakon próbálunk járni: „A távolról kölcsönzött elméleti tudás hiányait a szakember erényei ellensúlyozhatják; a szakismeretek tévedéseit és hiányosságait semmi sem pótolhatja.”³¹ Ezért aztán nem behódolni kell az új elméleteknek, hanem bölcsen válogatni közülük abból a szempontból, hogy mi felel meg az ókor kutatóinak.³² A *Görög társadalomrajz* azon pontosabban körvonalazott kutatási ajánlatának időszerűségére, mely a nyilvánosság működésének, a közösségi akaratképzés kommunikációs és tömeglélektani sajátosságainak történeti vizsgálatára irányul, már fölhívtam a figyelmet. Az is említést érdemel, hogy a szociológiai módszernek a görög polisok társadalomtörténeti vizsgálatában újabban is mutatkoztak eredményei.

A másik szerző, akit ebben a vonatkozásban szóba hozok, a rögzítő- és közvetítőrendszerek iránt megnyilvánuló érdeklődése kapcsán már említett Marót Károly. Marót elméleti képzettsége és módszertani tudatossága ma is példaértékű lehet. Általános tudományelméleti beállítottságát a 19. század pozitívizmusával való szembehelyezkedés határozta meg. Felfogására jellemző a történeti-kulturális „fejlődés” (evolúció) s a történelem egyenesvonalú haladása gondolatának elutasítása. Tudományos szemléletének gyökerei a szellemtörténet és a hermeneutika Croce- és Dilthey-féle változatába nyúlnak le. Marót úgy gondolta, hogy a klasszika-filológiának szüksége van a szellemtörténet által javallt „elméleti

²⁹ Derrida, „A szakma jövője”, 15.

³⁰ „Görög társadalomrajz”, 252.

³¹ *I. m.*, 250. S az a figyelmeztetése is megszívlelendő, hogy „mintha a pozitívizmusnak nagy hiányai miatt nagy erényeivel szemben is vakok és igazságtalanok lennének a legújabb idők.” (251.)

³² *I. m.*, 252.

oltásra”, s az ókortudós munkáját hermeneutikai tevékenységnek látta, amikor a megértés körszerű szerkezetéről és a filológiai munka előzetes értelmezői irányvételének szükségességéről így fogalmazott: „Mint hermeneusis, a legszorosabban »filológiai« munka, a szöveg- és műkritika is, osztja már minden hermeneusis közös, belső ellentmondását: egyedül a tényektől szabad vezetnie és determináltatnia, de bizonyos tekintetben apriori följök emelkedve már vezetnie is kell őket egy, eleve az összes tények felett álló, egyéni szisztémával.”³³

Marót a Homéros-kutatás történetének ábrázolása során is az irodalomértelmezés történetiségének egy nem objektivista, nem evolúció- és nem linearitás-elvű elképzelését fogja munkára.³⁴ E helyeken nem bontja ki (receptió)történeti fejtegetéseinek alapjait elméleti igényvel, de 1929-es *Történetírás és történetfilozófia* című tanulmányából világossá válik módszerének rendszeres elméleti megalapozottsága.³⁵ Ebben a munkájában, miután kimerítő kritikáját adja a pozitivisták történetírás elméletének és gyakorlatának, főként Nietzsche, Dilthey és Croce nyomán a neokantiánus nézeteket is tovább finomítandóknak ítéli. Felfogása itt is egyértelműen egyfajta hermeneutikai szemléletről árulkodik, s gondolatait *ókortudósként* olyan összetettséggel fogalmazza meg, melynek az övével színvonalukat tekintve összevethető példáit a kor történetelméletének első vonala adta.³⁶ Marót hermeneutikai és történelemelméleti tudatossága, sőt akár felfogásának alaprajza is, ma is követendő példa lehet mindenki számára, aki a múlt megértésén munkálkodik.

Marót is azok közé a tudósok közé tartozott (Alföldit és Kerényit emeltem ki közülük korábban), akik a hagyományos, szövegközpontú klasszika-filológiát igyekeztek „ókortudománnyá” kitágítani, egy olyan elképzelés jegyében, melyet ma bizonyára „kultúratudományosnak” neveznénk, s amely az egyes tudományterületek merev diszciplináris elkülönültségének feloldását tűzte ki célul. Így Marót alapvetően filológiai-irodalomtörténeti

³³ „A mi ideáljaink”, EPhK 54 (1930), 200.

³⁴ *Homeros a legrégebb és legjobb*, k. n., Budapest, 1948, 48–52; *Az eposz helye az ősi epikában*, 86–89.

³⁵ „Történetírás és történetfilozófia”, *Budapesti Szemle* 213 (1929), 449–462, 214 (1929), 91–118. Lásd még uő, „Benedetto Croce”, *Huszonegyedik Század* 17 (1916), 214 (a crocei történetfilozófia hatásához), és „A görög irodalomtörténetírás jelen feladatai”, *Egyetemes Philológiai Közöny* 59 (1935), 21–34 (az irodalomtörténetírás elméletét is érintő, de legfőképpen saját kutatási programját ismertető fejtegetések Camillo Cessi kapcsán).

³⁶ Részletes elemzés nélkül hadd álljon itt egyetlen idézet, mely megvilágítja elgondolásának velejét (annak korlátaival együtt): „nem lehet egy megértő és megértendő történelemnek a célja a múltnak a megismerése: valójában és eredményesen a kultúrtudományos történetírás csak a multság szubjektív ujjaferemtésére törekedhetik. (...) A történetíró mindig – sohasem-voltat épít ki. A múlt minden továbbmozdulásunkkal változtatni fogja képét, mert szubjektív érdeklődésünk kényszerűen teszi majd a hangsúlyt mindig olyan elemekre, melyeket a multnak régebbi leírásaiban – öntudatlanul vagy szándékosan – el kellett »hanyagolnia«. (...) ez a szellemi alkotásmód nemcsak a jelent érti meg a multból, hanem a multat is a jelenből. (...) az, amit meg kell értenünk, tulajdonképpen sem a jelen, sem a mult, hanem emberi legbensőnk, amely a jelenben és a multban is megjelenik és amelyért ezeknek az elemeknek szintéziséhez bizonyos vonásokat mindig még egy előlegezett jövő-ideálból is kölcsönkérünk.” („Történetírás és történetfilozófia II.”, 110–112.)

érdeklődése az idők során kiegészült a vallástörténet, a mítoszkutatás, az etnológia és antropológia, valamint a lélektan eredményeinek figyelembe vételével, saját Homéros-kutatásaihoz igyekezett fölhasználni e tudományok módszereit és megállapításait. Ennek a diszciplínák közötti vagy diszciplínákon átnyúló kutatói tevékenységnek az volt az alapja, hogy Marót a szellemi élet jelenségeit alapvetően egységesnek tekintette. Mágia, mítosz, vallás, költészet, tudomány az ő szemében nem különülnek el átjárhatatlan határok révén, mert a történelem során ezek ugyan differenciálódtak, ám mindvégig megőrizték közös gyökerüket: mindannyian válaszként értelmezhetők az embert a világból érő hatásokra.³⁷

Csak remélni tudom, hogy e néhány kiragadott példa segítségével és tőlem telhető továbbgondolásukkal igazolni tudtam egyfelől azt, hogy tudományunk múltja nem múlt el – itt él velünk a jelenben s talán majd a ma még beláthatatlan jövőben is. Másfelől pedig azt, hogy nézetem szerint az ókortudománynak, miközben meg kell őriznie szervezeti-intézményes, illetve legátfogóbb meghatározásának értelmében vett tárgyi egységét, bizonyos szűkebb szakterületeken, speciális kérdésfeltevésekben és kutatási irányzatokban pedig a különböző ókori kultúrák és a különböző típusú források egységes vizsgálatának követelményét is, egyszersmind nyitottá is kell válnia a jelen tapasztalatai és a kortárs rokon tudományokból nyerhető ösztönzések iránt.

³⁷ Lásd főként: „Lényeg és gondolat”, *Széphalom* 1 (1927) 147–169; „A szellemi élet kezdetei”, *Szellem és Élet* 1 (1936), 57–66. Marótnak a görög irodalomtörténetet tárgyaló könyvei közül leginkább *A görög irodalom kezdeteiben* meghatározó ez a szemlélet, de természetesen Homérosról írott könyvének a közköltészet fogalmát alkalmazó fejtegetéseiben is ez köszön vissza, és utolsó, alapvetően műfaji kérdésekkel foglalkozó munkáját is ennek az alapnak a rögzítésével kezdi.